

بررسی نقش مترجمان زن در تاریخ ترجمه ایران در ۱۰۰ سال اخیر

منیره قربانی*

علی رحیمی**، حسین حیدری تبریزی***

چکیده

این پژوهش درصدد بررسی نقش زنان مترجم، در تاریخ ترجمه ایران، در ۱۰۰ سال اخیر است. روش پژوهش توصیفی است و از دو ابزار پرسش‌نامه و مصاحبه (جمعاً با ۵۴ صاحب‌نظر ترجمه) برای گردآوری داده‌ها استفاده می‌کند. داده‌ها، پس از طبقه‌بندی و کدگذاری، با نرم‌افزار SPSS تحلیل می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که بانوان مترجم به‌رغم مشکلات اقتصادی، اجتماعی، و خانوادگی نقشی تأثیرگذار در تاریخ ترجمه و نیز ادبیات ایران داشته‌اند. ادبیات کودک مطلوب‌ترین حوزه ترجمه برای آن‌ها بوده و بیش‌ترین آثار از انگلیسی به فارسی ترجمه شده است. به‌نظر می‌رسد سطح تحصیلات خانواده عامل مهمی در پیشرفت آنان بوده است. موفقیت آنان با توجه به مشکلات فراوانشان نشانه واضحی است که پشتکار، آموزش، و تجربه عوامل حقیقی موفقیت آنان بوده است.

کلیدواژه‌ها: نقش زنان مترجم، تاریخ ترجمه، ایران، ۱۰۰ سال اخیر.

۱. مقدمه

همان‌طور که ماندی (J. Munday) در مقالات و پژوهش‌های وسیع خود آورده است، سیسرو (Cicero)، هوراس (Horace)، و سنت جروم (St. Jerome) ترجمه را بررسی کرده‌اند.

* کارشناس ارشد مطالعات ترجمه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا (نویسنده مسئول) monireh_ghorbani@yahoo.com

** استادیار گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه کاشان rahimijah@yahoo.com

*** استادیار گروه زبان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان atbinus@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۸/۱، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۱۲/۱

برای سال‌ها عمل ترجمه فعالیتی فرعی و ثانوی به حساب می‌آمد و این گرایش به نحوی اجتناب‌ناپذیر باعث ویرانی و بی‌ارزش کردن فعالیت‌های علمی می‌شد، اما اکنون پس از آن‌همه بی‌توجهی و سرکوب، مطالعات ترجمه به خوبی در جایگاه خود شناخته شده است (Munday, 2001).

هدف اصلی و ابتدایی ترجمه برقراری ارتباط بود، که در روزهای نخستین، این آغاز ارتباط بسیار مشکل می‌نمود و کماکان نیز برقراری ارتباط درست و بدون سوء تفاهم در موارد متعددی دشوار است. این وظیفه به علت فقدان اطمینان از درک مفهوم مورد انتقال کار ساده‌ای نیست. به نوشته پیم (A. Pym)، «عدم اطمینان ویژگی همه ارتباطات است و مترجمان نمی‌توانند به طور قطع در مورد معنایی که ترجمه می‌کنند مطمئن باشند» (Pym, 2010: 116).

جعفری دهقی در بررسی تاریخ ترجمه در ایران، از زمان باستان تا اوایل عصر اسلامی، به سنت و شیوه مرسوم مترجمان ایرانی پرداخته است که به گفته او به نظر می‌رسد، به علت قدمت تاریخی آن، از مهم‌ترین و مؤثرترین سنت‌ها در میان ملت‌ها باشد (جعفری دهقی، ۱۳۸۹: ۲۵).

قدمت سنت ترجمه مترجمان ایرانی به نسخه‌های خطی و سنگ‌نوشته‌های سلسله هخامنشیان (۵۵۹-۳۳۰ پ.م) برمی‌گردد. پادشاهان این سلسله مؤسس بزرگ‌ترین و مقتدرترین جهان‌شاهی در جهان باستان بوده‌اند (Karimi Hakkak, 1998: 513). اسناد و مدارک در دسترس حاکی از آن است که از آن زمان نوشته‌ها و اسناد رسمی به سه زبان نوشته می‌شد. کریمی حکاک آورده است که:

جهان‌شاهی / فرمان‌روایی هخامنشیان چندزبانه بود، و بسیاری از اسناد ایشان نه تنها به زبان‌های مختلف جهان‌شاهی نوشته می‌شد بلکه به بابلی و عیلامی نیز نگاشته می‌شد. هنوز، اطلاعات ما درباره فعالیت‌های خاص ترجمه در میان این زبان‌ها با شک و شبهه فراوانی همراه است که اجازه مباحثه عمیق پیرامون روندها و الگوها را نمی‌دهد (ibid).

از زمان ساسانیان (۲۲۶-۶۵۲ م)، فرهنگ و سنت ایرانیان در سراسر جهان دارای نفوذ و قدرت بوده است. با وجود این، نهضت ترجمه در آن دوره فقط حدود ۱۰۰ سال دوام داشته است. درحالی که بعدها در دوره اسلامی عباسیان (۱۳۲-۶۵۶ ق)، تحت تأثیر جندی‌شاپور و با الگوبرداری از آن، نهضت ترجمه بغداد را ایجاد کردند که ۳۵۰ سال به طول انجامید (ملانظر، ۱۳۸۸: ۴۶، ۴۷).

حتی در دولت‌های عرب، ایرانیان نقش‌های خود را با عنوان‌هایی هم‌چون وزیر، پژوهش‌گر، و مورخ داشته و حفظ کرده‌اند. ایرانیان پرانگیزه در فعالیت در این قبیل کارها کوششی چشم‌گیر داشته‌اند.

روابط میان قبیله‌ها و ملیت‌های گوناگون در خاورمیانه، به‌ویژه در ایران، بدون بهره‌جویی از ترجمه امکان‌پذیر نبوده. باید گفت مشکلات اجتماعی، اقتصادی، تحصیلی، و سیاسی مورد اشاره در این مقاله همه مترجمان زن و مرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد و فقط خاص زنان مترجم نیست. این پژوهش درصدد یافتن پاسخی مناسب برای این پرسش است که آیا بانوان مترجم ایرانی در تاریخ ترجمه ایران در ۱۰۰ سال اخیر نقشی داشته‌اند؟

۲. بررسی مطالعات پیشین

محققان ترجمه، به‌علت میان‌رشته‌ای بودن مطالعات ترجمه، به استفاده از نظریه‌ها و روش‌های تحقیق مورد استفاده در سایر رشته‌ها، از جمله جامعه‌شناسی ترغیب می‌شوند. برخی از آن‌ها از نظریات جامعه‌شناسانی چون پی‌یر بوردیو (P. Bourdieu)، نیکلاس لومان (N. Lowman)، و برونو لاتور (B. Latour) استفاده می‌کنند (حدادیان مقدم، ۱۳۸۹: ۳۰). با وجود این، توجه این بررسی، به‌علت تأکید بیش‌تری که بر عمل ترجمه دارد، فقط معطوف به جنبه‌های نظری نخواهد بود.

به نوشته ریاضی و داوودی، ترجمه تقریباً در ۱۳۳ دانشگاه ایران تدریس می‌شود (Riazi and Davoodi, 2008). از این‌رو فرصت خوبی را برای پژوهش بیش‌تر در زمینه ترجمه و گردآوری اطلاعات وسیع در همه وجوه و جنبه‌های آن، به‌منزله رشته‌ای مستقل، فراهم می‌آورد. یکی از آن جنبه‌ها تاریخ ترجمه است.

تعداد مقالات نوشته‌شده در زمینه تاریخ ترجمه در ایران بسیار اندک و عمدتاً مربوط به دوره عباسیان است. بیش‌تر این مطالعات به زبان فارسی و تعداد کمی از آن‌ها به انگلیسی نوشته شده است.

بخش دیگری از مقالات و پژوهش‌ها درباره ترجمه به تشریح حقایق موجود در این زمینه، جهت ترجمه، عرضه پیشنهاد و توصیه برای انجام‌دادن تحقیقات بیش‌تر، و نقد سایر تحقیقات انجام‌شده توجه کرده‌اند.

اگرچه بعضی از این مقالات مستقیماً با تاریخ ترجمه مرتبط نیستند، اما برای

ایجاد دانش پایه مورد نیاز پژوهش مفیدند. به همان نحوی که کارهای گروهی نیز چنین زمینه‌ای را ایجاد می‌کنند. پیم بیان می‌کند که کار علمی به صورت گروهی مفید خواهد بود: «کار گروهی به خوبی جبران کمبود اطلاعات تجربی را می‌نماید» (Pym, 1998: 40).

رحیمی خویگانی و گنجی پیشنهاد ترجمه شعر نو فارسی به زبان عربی را، به علت ناشناخته بودن آن برای اعراب، مطرح کرده‌اند. به علاوه، این اقدام می‌تواند بیان‌گر و مهر تأییدی بر غنای زبان و فرهنگ ایرانی باشد (رحیمی خویگانی و گنجی، ۱۳۸۹: ۴۲). همان‌طور که امین اشاره کرده است یکی از مشکلات مرتبط با ترجمه مسئله سانسور است (Amin, 2007: 5). بدین ترتیب غیبت برخی موضوعات و عنوان‌ها در اسناد ثبت شده توجیه پذیر می‌شود. از این رو، نمی‌توان به درک آماری دقیقی از بعضی موضوعات یا عنوان‌های کاری ترجمه دست یافت.

صفارزاده می‌گوید: «تاریخ ترجمه به حدود ۲۰۰ سال پیش از میلاد مسیح برمی‌گردد» (Saffarzadeh, 2000). البته وجود چند سال سابقه کم‌تر یا بیش‌تر اهمیت چندانی ندارد، بلکه حقیقت این است که تاریخ اهداف کوتاه مدت و بلندمدت انسان‌ها را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد و باعث روشن شدن گذشته در جهت عبرت برای ساختن آینده‌ای بهتر می‌شود. هم‌چنین تاریخ تمایلات مردم را در محدوده جغرافیایی خاص و نیز عقاید و فعالیت‌های آن‌ها را در جوامع مختلف آشکار می‌سازد.

در طول تاریخ، اگرچه کشورهای اروپایی در مقایسه با چین، مصر، و ایران دارای قدمت تاریخ تمدنی کم‌تری بوده‌اند، اما اسناد ثبت شده بیش‌تری داشته‌اند. به گفته قربانی، جهت ترجمه در سه دوره زبان فارسی، یعنی دوره‌های باستان و میانه و نو، دوسویه بوده است، اما به نظر می‌رسد که این جهت در دوره باستان بیش‌تر از زبان فارسی به سایر زبان‌ها بوده است (Ghorbani, 2010: 23).

ماندی می‌گوید: «از زمانی نه‌چندان دور، ترجمه که رشته‌ای کاملاً نوپدید بوده است، به یکی از زمینه‌های بسیار فعال با رویکردهای پژوهشی متنوع تبدیل شده است» (Munday, 2001). همان‌گونه که دانشمندان معروفی چون ماندی تاریخ مختصری از ترجمه و نظریه‌های ترجمه، به علت اهمیت آن، فراهم آورده‌اند در این پژوهش نیز سعی بر آن بوده است، بر اساس اسناد در دسترس، بررسی مختصری درباره تاریخ ترجمه انجام گیرد (ibid).

۳. روش تحقیق

پژوهش حاضر توصیفی است. هم‌چنین در این پژوهش اطلاعات گردآمده به شیوه قبل جمع‌آوری، دسته‌بندی، و بررسی شده‌اند.

۱.۳ جامعه آماری

جامعه آماری این مطالعه، که در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ انجام شده است، شامل ۵۴ ویراستار، مترجم، ناشر، استاد، و منتقد ایرانی بوده که پژوهش‌گر به آن‌ها دسترسی داشته است. بیش‌تر پاسخ‌گویان این پژوهش از شهرهای اصفهان، تهران، و یا شهرهای کوچک اطراف آن‌ها بوده‌اند.

استادان شرکت‌کننده در این پژوهش از پنج دانشگاه دولتی و هفت واحد دانشگاه آزاد به شرح زیر بودند:

دانشگاه اصفهان، دانشگاه کاشان، دانشگاه شیراز، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، و دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا.

۲.۳ ابزار تحقیق

ابزارهای این پژوهش شامل پرسش‌نامه و مصاحبه بود. هرچند دورنی (Dorney, 2003) بر آن است که مصاحبه نیز ممکن است بخشی از پرسش‌نامه قلمداد شود.

۱.۲.۳ پرسش‌نامه

پرسش‌نامه این پژوهش که محقق آن را ساخته بود شامل ۲۳ پرسش (یا پیشنهاد) می‌شد که به‌منظور آشکارسازی موارد کاری و ویژگی‌های آثار بانوان مترجم ایرانی و هم‌چنین سنجش نگرش پاسخ‌گویان به نقش مترجمان زن در ۱۰۰ سال اخیر طراحی شده بود. برخی سؤالات پرسش‌نامه به مقیاس ۵ گزینه ای لیکرت (Likert) طراحی شده که از ۱ (بسیار موافق) تا ۵ (بسیار مخالف) تنظیم و دسته‌بندی شده بودند.

روایی پرسش‌نامه: برای تعیین روایی صوری پرسش‌نامه، از متون علمی، نظر استادان

دانشگاه و سایر متخصصان و صاحب‌نظران ترجمه استفاده و تغییرات نهایی در آن اعمال شد. روند کار پژوهش در سه مرحله کلی زیر انجام گرفت:

۱. آماده‌سازی و تهیه پرسش‌نامه و مصاحبه؛
۲. نمونه‌گیری و اجرا (تکمیل پرسش‌نامه و انجام‌دادن مصاحبه)؛
۳. استنباط، کدگذاری، و تحلیل آماری.

پایایی پرسش‌نامه: از آنجایی که نظرسنجی (opinionaire) انجام گرفته است، پایایی پرسش‌نامه عینی است و تأکید بیش‌تر بر روایی است. در این رابطه، بکمن (L. Bachman) بر آن است که در آزمودن روایی، ما به فراتر از پایایی نظر می‌افکنیم (Bachman, 1990: 239).

۲.۲.۳ مصاحبه

برای مصاحبه‌ها، با نوع نیمه‌ساختارمند/ نیمه‌سازمان‌یافته فرم تهیه‌شده مصاحبه (همان پرسش‌نامه مورد استفاده دارای ۲۳ پرسش و یا پیشنهاد) به ۱۱ نفر متخصص رشته ترجمه جهت ضبط صدا و مصاحبه شفاهی داده شد.

پرسش‌نامه با بخشی مقدمه‌گونه که پس از آن عنوان پژوهش آورده شده بود آغاز می‌شد. بخشی از این مقدمه به اطلاعات شخصی نظیر سابقه کار، محل کار، و شغل از هر پاسخ‌گو با ذکر اطمینان خاطر در محرمانه‌بودن همه پاسخ‌ها اختصاص داده شده بود. هر قسمت یا بخش از فرم با دستورالعملی کوتاه به پاسخ‌گو کمک می‌کرد تا بداند که پرسش‌ها یا پیشنهادها هر بخش تحت چه موضوعی دسته‌بندی شده‌اند. پس از آن از شرکت‌آنان در تکمیل پرسش‌نامه تشکر می‌شد. پرسش‌نامه ۵ بخش اصلی داشت.

زمان برای هر پرسش‌نامه و مصاحبه ۳۰ دقیقه بود؛ که با توجه به زمان مورد نیاز متخصص، زمان در نظر گرفته شده کم‌تر یا بیش‌تر می‌شد یا به زمانی دیگر موکول می‌شد. به‌هرحال برخی که مشتاق‌تر بودند در زمان تحویل، با احساس رضایت و احساس حق انتخاب در پاسخ‌گویی به همه یا بعضی پرسش‌ها، به تکمیل آن می‌پرداختند.

به‌نظر می‌رسد که برخی از این متخصصان به علل مختلفی قادر به کمک نبودند، یکی از این عوامل آشنایی نسبتاً اندک با موضوع، به‌سبب مدرک تحصیلی کم ارتباط با کار (ادبیات فارسی برای ویراستاران) یا با ارتباط حاشیه‌ای با کار (آموزش زبان، ادبیات زبان، یا زبان‌شناسی، و غیره برای سایر پاسخ‌گویان)، بود. به‌هرحال، شرکت‌ایشان در این مطالعه حایز اهمیت فراوان و قابل تقدیر است.

۳.۲.۳ جمع‌آوری داده‌ها

همان‌طور که دورنی معتقد است «پرسش‌نامه‌ها به‌ویژه مناسب تحقیقات کاملاً کیفی اکتشافی نیستند» (Dorney, 2003: 47)؛ اما در پژوهش حاضر پرسش‌نامه مطلوب‌ترین ابزار، هم به جهت جبران کمبود منابع کافی برای گردآوری اطلاعات و هم به جهت بهره‌جویی از کار گروهی، بود. هرچند که تعداد مطلوب مد نظر پژوهش‌گر حداقل ۸۰۰ پرسش‌نامه و ۳۰ مصاحبه بود، اما تعداد مفید و قابل استفاده فقط ۴۳ پرسش‌نامه و ۱۱ مصاحبه بود.

۴. یافته‌ها

جداول زیر شامل تحلیل توصیفی داده‌هاست که بر اساس فراوانی، درصد، و درصد تراکمی ابزار پژوهش، جنس، شغل، سابقه کار، محل کار، و تحصیلات پاسخ‌گویان تنظیم شده است. تحلیل داده‌های آماری در این پژوهش در سطح توصیفی انجام شد. در این سطح توصیفی درصد فراوانی، درصد تراکمی، و رسم جدول و نمودار صورت گرفت. تمامی مراحل تجزیه و تحلیل آماری این پژوهش به وسیله نرم‌افزار SPSS انجام شد.

جدول ۱. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس ابزار استفاده‌شده

ابزار پژوهش	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
مصاحبه	۱۱	۲۰/۳۷	۲۰/۳۷
پرسش‌نامه	۴۳	۷۹/۶۳	۱۰۰
جمع کل	۵۴	۱۰۰	

جدول ۲. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس جنس پاسخ‌گویان

جنس	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
مرد	۳۳	۶۱/۱	۶۱/۱
زن	۲۱	۳۸/۹	۱۰۰
جمع کل	۵۴	۱۰۰	

جدول ۳. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس شغل پاسخ‌گویان

شغل پاسخ‌گویان	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
مدرس	۲۸	۵۱/۹	۵۱/۹
مترجم	۱۳	۲۴/۱	۷۵/۹

۹۴ بررسی نقش مترجمان زن در تاریخ ترجمه ایران در ۱۰۰ سال اخیر

۸۱/۵	۵/۶	۳	ویراستار
۸۸/۹	۷/۴	۴	منتقد
۱۰۰	۱۱/۱	۶	ناشر
	۱۰۰	۵۴	جمع کل

جدول ۴. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس سابقه کار پاسخ‌گویان

درصد تراکمی	درصد	فراوانی	سابقه کار (سال)
۴۶/۲۹	۴۶/۲۹	۲۵	۱-۱۰
۷۵/۹۲	۲۹/۶۲	۱۶	۱۱-۲۰
۹۴/۴۴	۱۸/۵۱	۱۰	۲۱-۳۰
۹۸/۱۴	۳/۷	۲	۳۱-۴۰
۱۰۰	۱/۸۵	۱	۴۱-۵۰
	۱۰۰	۵۴	جمع کل

جدول ۵. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس محل کار پاسخ‌گویان

درصد تراکمی	درصد	فراوانی	محل کار
۷۰/۴	۷۰/۴	۳۸	دانشگاه
۸۷	۱۶/۷	۹	انتشارات
۹۲/۶	۵/۶	۳	منزل
۹۴/۴	۱/۹	۱	دفتر
۱۰۰	۵/۶	۳	سایر
	۱۰۰	۵۴	جمع کل

جدول ۶. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس تحصیلات دانشگاهی زنان مترجم

درصد تراکمی	درصد	فراوانی	
۱/۹	۱/۹	۱	بسیار مخالف
۹/۳	۷/۴	۴	مخالف
۲۴/۱	۱۴/۸	۸	بدون نظر
۵۵/۶	۳۱/۵	۱۷	موافق
۹۸/۱	۴۲/۶	۲۳	بسیار موافق
۱۰۰	۱/۹	۱	بدون پاسخ
	۱۰۰	۵۴	جمع کل

جدول ۷. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس تحولات اجتماعی - فرهنگی در تاریخ ترجمه ایران

درصد تراکمی	درصد	فراوانی	
۱۳	۱۳	۷	مخالف
۴۰/۷	۲۷/۸	۱۵	بدون نظر
۸۷	۴۶/۳	۲۵	موافق
۱۰۰	۱۳	۷	بسیار موافق
	۱۰۰	۵۴	جمع کل

جدول ۸. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس نقش مؤثر زنان مترجم در تاریخ ترجمه ایران

درصد تراکمی	درصد	فراوانی	
۹/۳	۹/۳	۵	مخالف
۳۳/۳	۲۴/۱	۱۳	بدون نظر
۹۲/۶	۵۹/۳	۳۲	موافق
۱۰۰	۷/۴	۴	بسیار موافق
	۱۰۰	۵۴	جمع کل

جدول ۹. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس نقش مؤثر زنان مترجم در ادبیات ایران

درصد تراکمی	درصد	فراوانی	
۷/۴	۷/۴	۴	مخالف
۲۹/۶	۲۲/۲	۱۲	بدون نظر
۸۳/۳	۵۳/۷	۲۹	موافق
۱۰۰	۱۶/۷	۹	بسیار موافق
	۱۰۰	۵۴	جمع کل

جدول ۱۰. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس حوزه‌هایی که بانوان مترجم

در ترجمه آن (آن‌ها) موفق‌ترند

درصد تراکمی	درصد	فراوانی	حوزه ترجمه
۹/۳۸	۳۸/۹	۲۱	ادبیات کودک
۵۵/۶	۱۶/۷	۹	روان‌شناسی
۵۹/۳	۳/۷	۲	مذهبی
۷۵/۹	۱۶/۷	۹	شعر
۷۹/۶	۳/۷	۲	اجتماعی

۹۶ بررسی نقش مترجمان زن در تاریخ ترجمه ایران در ۱۰۰ سال اخیر

همه/سایر	۱۱	۲۰/۴	۱۰۰
جمع کل	۵۴	۱۰۰	

جدول ۱۱. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس زبان‌های رایجی که بانوان مترجم ترجمه می‌کنند

زبان	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
انگلیسی	۲۴	۴۴/۴	۴۴/۴
فرانسوی	۱	۱/۹	۴۶/۳
انگلیسی و فرانسوی	۱۵	۲۷/۸	۷۴/۱
انگلیسی و فرانسوی و آلمانی	۴	۷/۴	۸۱/۵
انگلیسی و آلمانی	۲	۳/۷	۸۵/۲
انگلیسی و فرانسوی و اسپانیایی	۲	۳/۷	۸۸/۹
انگلیسی و فرانسوی و ایتالیایی	۱	۱/۹	۹۰/۷
انگلیسی و اسپانیایی	۱	۱/۹	۹۲/۶
نمی‌دانم	۴	۷/۴	۱۰۰
جمع کل	۵۴	۱۰۰	

جدول ۱۲. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس حمایت منتقدان از ترجمه بانوان مترجم

بسیار مخالف	مخالف	بدون نظر	موافق	جمع کل
۲	۸	۳۱	۱۳	۵۴
۳/۷	۱۴/۸	۵۷/۴	۲۴/۱	۱۰۰
۳/۷				

جدول ۱۳. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس حمایت ویراستاران از ترجمه بانوان مترجم

مخالف	بدون نظر	موافق	بسیار موافق	بدون پاسخ	جمع کل
۹	۲۳	۱۸	۲	۲	۵۴
۱۶/۷	۴۲/۶	۳۳/۳	۳/۷	۳/۷	۱۰۰
۱۶/۷					

جدول ۱۴. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس مشکلات اجتماعی بانوان مترجم برای ترجمه

فراوانی	درصد	درصد تراکمی	
۱	۱/۹	۱/۹	بسیار مخالف
۱۳	۲۴/۱	۲۵/۹	مخالف
۱۳	۲۴/۱	۵۰	بدون نظر
۲۲	۴۰/۷	۹۰/۷	موافق
۵	۹/۳	۱۰۰	بسیار موافق
۵۴	۱۰۰		جمع کل

جدول ۱۵. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس مشکلات اجتماعی، اقتصادی، و خانوادگی (و غیره) بانوان مترجم برای ترجمه

فراوانی	درصد	درصد تراکمی	
۱۱	۲۰/۴	۲۰/۴	اقتصادی
۹	۱۶/۷	۳۷	اجتماعی
۴	۷/۴	۴۴/۴	خانوادگی
۱	۱/۹	۴۶/۳	آموزشی / تحصیلی
۵	۹/۳	۵۵/۶	همه موارد
۵	۹/۳	۶۴/۸	اقتصادی و خانوادگی
۵	۹/۳	۷۴/۱	اقتصادی و اجتماعی
۳	۵/۶	۷۹/۶	اجتماعی و خانوادگی
۶	۱۱/۱	۹۰/۷	اقتصادی و اجتماعی و خانوادگی
۱	۱/۹	۹۲/۶	اجتماعی و خانوادگی و سیاسی
۱	۱/۹	۹۴/۴	فرهنگی
۱	۱/۹	۹۶/۳	بدون پاسخ
۱	۱/۹	۹۸/۱	اقتصادی و سیاسی
۱	۱/۹	۱۰۰	اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی
۵۴	۱۰۰		جمع کل

۹۸ بررسی نقش مترجمان زن در تاریخ ترجمه ایران در ۱۰۰ سال اخیر

جدول ۱۶. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس مشکلات بانوان مترجم برای چاپ ترجمه‌هایشان

درصد تراکمی	درصد	فراوانی	
۱۳	۱۳	۷	مخالف
۴۴/۴	۳۱/۵	۱۷	بدون نظر
۸۵/۲	۴۰/۷	۲۲	موافق
۱۰۰	۱۴/۸	۸	بسیار موافق
	۱۰۰	۵۴	جمع کل

جدول ۱۷. فراوانی، درصد، و درصد تراکمی بر اساس تأثیر مشکلات خانوادگی و اجتماعی بانوان مترجم در ترجمه‌هایشان

درصد تراکمی	درصد	فراوانی	
۲۰/۴	۲۰/۴	۱۱	مخالف
۳۷	۱۶/۷	۹	بدون نظر
۸۱/۵	۴۴/۴	۲۴	موافق
۱۰۰	۱۸/۵	۱۰	بسیار موافق
	۱۰۰	۵۴	جمع کل

بر اساس نتایج پژوهش حاضر و مقایسه‌ای جزئی میان گروه‌های پاسخ‌گویان، دسته‌بندی زیر عرضه می‌شود؛

٪۲۰/۳۷	مصاحبه	ابزار
٪۷۹/۶۳	پرسش‌نامه	
٪۶۱/۱	مرد	جنسیت
٪۳۸/۹	زن	
٪۵۱/۹	مدرس/استاد دانشگاه	شغل
٪۲۴/۱	مترجم	
٪۵/۶	ویراستار	
٪۷/۴	منتقد	
٪۱۱/۱	ناشر	
٪۴۶/۲۹	۱-۱۰	سال‌های سابقه کار
٪۲۹/۶۲	۱۱-۲۰	

پژوهش‌نامه زنان، سال دوم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۰

٪۱۸/۵۱	۳۰ - ۲۱	محل کار
٪۳/۷	۴۰ - ۳۱	
٪۱/۸۵	۵۰ - ۴۱	
٪۷۰/۴	دانشگاه	
٪۱۶/۷	انتشارات	
٪۵/۶	منزل	
٪۱/۹	دفتر	
٪۵/۶	سایر مکان‌ها	

همان‌گونه که جداول و نمودارها نشان می‌دهند یافته‌های حاصل از جواب‌های پاسخ‌گویان بر اساس درصدهای به‌دست‌آمده عبارت‌اند از:

بدون پاسخ	بدون نظر	مخالف	بسیار مخالف	موافق	بسیار موافق	پرسش یا پیشنهاد
۱/۹٪	۱۴/۸٪	۷/۴٪	۱/۹٪	۳۱/۵٪	۴۲/۶٪	بانوان مترجم باید تحصیلات دانشگاهی داشته باشند.
	۲۲/۲٪	۱۱/۱٪	۱۱/۱٪	۴۶/۳٪	۹/۳٪	شرایط اجتماعی - سیاسی در انتخاب متون ترجمه‌ای بانوان مترجم تأثیرگذار است.
	۲۷/۸٪	۱۳٪		۴۶/۳٪	۱۳٪	ترجمه‌های بانوان مترجم در تکامل اجتماعی - فرهنگی تاریخ ترجمه ایران تأثیر داشته‌اند.
	۲۴/۱٪	۹/۳٪		۵۹/۳٪	۷/۴٪	بانوان مترجم در تاریخ ترجمه ایران نقش مؤثری داشته‌اند.
	۲۲/۲٪	۷/۴٪		۵۳/۷٪	۱۶/۷٪	بانوان مترجم در ادبیات ایران نقش مؤثری داشته‌اند.
۳/۷٪	۴۲/۶٪	۷/۱۶		۳۳/۳٪	۳/۷٪	مترجمان زن با حمایت ویراستاران روبه‌رو شده‌اند.
	۵۷/۴٪	۱۴/۸٪	۳/۷٪	۲۴/۱٪		مترجمان زن با حمایت منتقدان روبه‌رو شده‌اند.
	۳۱/۵٪	۱۳٪		۴۰/۷٪	۱۴/۸٪	بانوان مترجم برای چاپ ترجمه‌های خود با مشکلاتی روبه‌رو بوده‌اند.
	۱۶/۷٪	۲۰/۴٪		۴۴/۴٪	۱۸/۵٪	مشکلات اجتماعی و خانوادگی در ترجمه‌های بانوان مترجم تأثیر دارد.

۱۰۰ بررسی نقش مترجمان زن در تاریخ ترجمه ایران در ۱۰۰ سال اخیر

در مورد مشکلات بانوان مترجم پاسخ‌گویان بر آن بودند که؛

مشکلات بانوان مترجم				
اقتصادی، اجتماعی، و خانوادگی	عوامل خانوادگی	اقتصادی	اجتماعی	آنان با مشکلاتی روبه‌رو هستند
٪۱۱/۱	٪۷/۴	٪۲۰/۴	٪۱۶/۷	٪۴۰/۷

به نظر می‌رسد که خانواده عامل مهمی در زندگی بانوان مترجم بوده باشد همان‌گونه که در مترجمانی مثل تاج ماه آفاق‌الدوله، لی لی گلستان، فرزانه طاهری، انورالسادات میرعلایی، سیمین دانشور، و دیگران مشاهده می‌شود. شاید یکی از سودمندترین جنبه‌های بررسی تاریخ ترجمه مشاهده و آشکارسازی نحوه فعالیت مترجمان در گذر تاریخ، به‌ویژه در دوران بحران، برای دستیابی به موفقیت در دوره حیاتشان باشد.

نوع متونی که بانوان مترجم ترجمه می‌کنند			
متون مذهبی و اجتماعی	روان‌شناسی و شعر	ادبیات کودک	همه زمینه‌ها
٪۳/۷	٪۱۶/۷	٪۳۸/۹	٪۲۰/۴

زبان(های) متداول ترجمه بانوان مترجم		
انگلیسی، فرانسوی، و آلمانی	انگلیسی و فرانسوی	انگلیسی
٪۷/۴	٪۲۷/۸	٪۴۴/۴

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر در پی بررسی نقش بانوان مترجم در تاریخ ترجمه ایران در ۱۰۰ سال اخیر با استفاده از پرسش‌نامه و مصاحبه بوده است. ترجیح شخصی، مشغله کاری، و کهنلت سن پاسخ‌گویان از عوامل بهره‌گیری از دو ابزار متفاوت در این مطالعه بود. بر اساس نتایج، زنان مترجم ایرانی نه فقط در تاریخ ترجمه، بلکه در ادبیات ایران نیز حضوری گسترده و فعال داشته‌اند. اگرچه فعالیت در عرصه ادبیات کودک بیش‌تر مورد توجه آن‌ها بوده است و یا کار خود را با آن شروع کرده‌اند، با این حال در همه حوزه‌های ترجمه موفق بوده‌اند. نتایج این مطالعه هم‌چنین حاکی از آن است که زنان مترجمی که خلاقیت و نوآوری بیش‌تری در کارشان داشته‌اند موفق‌تر بوده‌اند و کار آن‌ها با استقبال بیش‌تری روبه‌رو شده است.

ترجمه در ایران نیز، همانند سایر کشورها، در ظهور ژانرهای ادبی جدید و هم‌چنین ایجاد تغییر در ژانرهای موجود مؤثر بوده است. امید آن می‌رود که نتایج مطالعه حاضر بتواند منبعی مفید برای مطالعات آتی در این زمینه و هم‌چنین آموزش نظری و عملی ترجمه باشد. با انتخاب راه‌کارهای دقیق‌تر در هر دو سطح خرد و کلان. یکی از این راه‌کارهای پیشنهادی می‌تواند، انتخاب دقیق متون مناسب جهت آموزش سریع‌تر در تعلیم مترجمان باشد.

منابع

- جعفری دهقی، محمود (۱۳۸۹). «ترجمه در ایران باستان و تأثیر آن در مترجمان دوره اسلامی»، در خلاصه مقالات همایش ملی مطالعات ترجمه، به اهتمام حسن امامی و جلیل‌الله فاروقی، بیرجند: رزقی. حدادیان مقدم، اسماعیل (۱۳۸۹). «رویکرد اجتماعی در تحقیق درباره ترجمه و نشر در ایران»، در خلاصه مقالات همایش ملی مطالعات ترجمه، به اهتمام حسن امامی و جلیل‌الله فاروقی، بیرجند: رزقی. رحیمی خویگانی، محمد و نرگس گنجی (۱۳۸۹). «آسیب‌شناسی ترجمه‌های عربی شعر نو فارسی»، در خلاصه مقالات همایش ملی مطالعات ترجمه، به اهتمام حسن امامی و جلیل‌الله فاروقی، بیرجند: رزقی. ملانظر، حسین (۱۳۸۸). «رگ فرهنگ زیر تیغ مترجم»، فصل‌نامه درباره ترجمه، س ۴، ش ۶.
- Amin, S. (2007). 'Gender-Consciousness and Iranian femaletranslators', Unpublished Master's thesis, Islamic Azad University-Science and Research Branch, Iran: Tehran.
- Bachman, L. F. (1990). *Fundamental Considerations in Language Testing*, Oxford: Oxford University Press.
- Dorney, Z. (2003). *Questionnaires in Second Language Research: Construction, Administration, and Processing*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ghorbani, M. (2010). 'History of Translation in Iran', *Book of Abstracts National Conference on Translation Studies*, Birjand University.
- Karimi Hakkak, A. (1998). 'Persian Tradition', in *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, M. Baker (ed.), London: Routledge.
- Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*, London: Routledge.
- Pym, A. (1998). *Method in Translation History*, Manchester: St. Jerome Publishing.
- Pym, A. (2010). *Exploring Translation Theories*, New York: Routledge.
- Riazi, A. and Z. Davoodi (2008). 'On the Test Methods and Translation Criteria Used to Assess Iranian Students' Translation Courses', *Translation Directory*, <http://www.translationdirectory.com/articles/article1574.php>.
- Saffarzadeh, T. (2000). *Holy Quran Translation*, Prefacesec, Qom: Osveh.